

Laurana). Njegova je etnička pripadnost utvrđena u dokumentima urbinskoga dvora gdje se naziva »Schiavone«. Osnovnu naobrazbu stječe vjerojatno u očevoj radionici, a umjetničko saznanje razvija uz utjecaj Jurja Dalmatinca, s kojim je njegov otac kraće vrijeme surađivao u gradnji šibenske katedrale. Na temelju svjedočanstva B. Baldija, biografa urbinskoga dvora, da je V. radio za napuljskoga kralja kao i morfološke analize, postavljena je hipoteza (A. Venturi) da je, uz dokazano pretežno djelovanje F. Vranjanina kao skulptora, Lucijan bio nosilac arhit. koncepcije portala-slavloluka na Castel Nuovu u Napulju (1450–55), po uzoru na slavloluk Sergijevaca u Puli i Zlatna vrata Dioklecijanove palače u Splitu. Na osnovi sličnosti s napuljskim portalom i opusom pripisan mu je (P. Paoletti) i portal Arsenala u Veneciji, sagrađen oko 1460. Prvi nađeni dokumenti o njegovu radu pisani su 1465, te se iz njih saznaje da radi za dvor Gonzaga u Mantovi i dvor Sforza u Pesaru; arkada u dvorištu mantovanskoga kastela San Giorgio i pročelje Vojvodske palače u Pesaru pokazuju bitna obilježja njegove arhitekture. Prema dokumentima iz 1466. moguće je zaključiti da je godinu ili nekoliko godina prije načinio model i započeo gradnju Vojvodske palače u Urbino za istaknuta humanističkoga državnika i mecena Federica di Montefeltro. U njegovoj službi V. gradi i palaču u Gubbio, a svojim razvijenim renesansnim stilom daje pečat bogatoj graditeljskoj djelatnosti Montefeltrova vojvodstva (palače u Fossombroneu i Urbaniji, kuće Luminati, Passionei i Pasqualini u Urbino, palača Letimi u Riminiju, fortifikacije i dr.). Prema blagajničkim se knjigama nalazi 1472–74. u Napulju, a 1474. započinje graditi tvrđavu Costanza u Pesaru za obitelj Sforza. Istodobno radi i za dvor Rovere, kojemu gradi kaštel i most kaštela u Senigalliji. Umiro u Pesaru 1479, nazivajući se sada, po mjestu boravka i svojem najvažnijem djelu, *Lutiano da Urbino*. — Prema B. Baldiju, V. je naslikao i nekoliko slika s gradskim urbinskim vedutama konstruiranim u racionalnoj perspektivi, na kojima je napisao svoje ime i neki tekst hrv. pismom i jezikom, a C. Budinić vjeruje da je na jednoj od tih slika našao skupinu slova Vranja i brojku 147..., za koje smatra da su ostatak imena Dellaurana i godine nastanka slike (1470–79). Prema toj atribuciji veći broj autora pripisuje Vranjaninu i slike idealnih renesansnih gradova što se nalaze u galerijama u Baltimoreu i Berlinu.

Vranjaninov opus nastaje neposredno nakon F. Brunelleschija i usporedo s teoretskim i praktičnim djelovanjem L. B. Albertija, te čini onu nužnu sponu što vodi od rane do razvijene visoke renesanse. U svojem najvažnijem djelu, Vojvodskoj palači u Urbino, pretvara jednostavnu pravokutnu shemu firentinskih palača u složeni prostorni i funkcionalni organizam »grada u obliku palače« (B. Castiglione), pa time naviješta buduću razvoj te vrste arhitekture. Na dvorišnome pročelju iste palače, klasičnom arkadom u prizemlju te u gornjem katu pilastrima i trabeacijama formiranim poljima u koja su umetnuti klasično oblikovani prozori, stvara primjer renesansnoga oblikovanja pročelja. V. obnavlja i klas. modularnu koordinaciju s kojom stvara stroge proporcionalne zakonitosti svojih pročelja. Slikama idealnoga renesansnoga grada u obliku prostranih trgova, pravokutna rastera ulica i renesansno oblikovanih hramova i palača stvara prvu viziju novovjekovnoga grada i malu antologiju tipova pročelja koja se jasno prepoznaju u djelima kasnijih renesansnih arhitekata. Tijekom gradnje Montefeltrove palače u Urbino formiraju se Bramante i Raffaello, tako da je u njihovim djelima (trijem pokraj crkve Sant' Ambrogio u Milanu, Cortile S. Damaso u Rimu, klaustr samostana Santa Maria della Pace u Rimu, prostor Raffaellovih slika) te u djelima njihovih sljedbenika (A. Sangallo, G. Romano) vidljiv Vranjaninov arhit. i slikarski utjecaj. Vranjaninov doprinos razvoju renesansne arhitekture nije ništa manji od Bramanteova.

LIT.: I. Kukuljević, Lucijan Martinov Vranjanin, Zagreb 1886. — F. Reber, Luciano da Laurana, der Begründer der Hochrenaissance-Architektur, Sitzungsberichte der philosoph.-philolog. und histor. Classe der K. B. Akademie der Wissenschaften zu München, VI, 1889. — C. Budinić, Un quadro di Luciano Dellaurana, Firenze 1902. — Isti, Il Palazzo Ducale d'Urbino, Trieste 1904. — A. Colasanti, Luciano Laurana, Roma 1922. — F. Kimball, Luciano Laurana and the »High Renaissance«, The Art Bulletin, 1927, 10. — P. Rotondi, Il Palazzo Ducale di Urbino, I–II, Urbino 1953. — M. Polichetti, Il Palazzo di Federico da Montefeltro, Urbino 1985. — A. Mutnjaković, Vojvodska palača u Urbino (The Ducal Palace of Urbino), Zagreb 1992. A. Mut.

VRANJIC, gradić kraj Splita, na poluotočiću (nekada otočiću) u Kaštelanskom zaljevu. Najstariji prapov. nalazi potječu iz željeznoga doba, a nađeni su i ostaci megalitskih zidina. U rim. je doba pripadao administrativnoj upravi Salone. U močvarnom dijelu ušća rijeke Jadro na vranjičkoj strani otkriveni su lučki objekti. Na lok. *Crikvine* bilo je ant. i ranokršč.

groblje s ranokršč. bazilikom (uništeno). Mnogobrojni ulomci arhit. dijelova i nadgrobni natpisi uzidani su u vranjičke kuće ili pohranjeni u Arheološkome muzeju u Splitu. V. se prvi put spominje 950. kao *Durana* u ispravi kralja Krešimira I. U ranome sr. vijeku posjed hrv. knezova i kraljeva, potom, zajedno s kulom i palačom, posjed splitskoga nadbiskupa. U više navrata uništavan i obnavljan.

Župna crkva Sv. *Martina* (obnavljana u XVIII. i XIX. st.) oslikana je 1928. freskama J. Kljakovića (uz pomoć V. Paraća i K. Hegedušića) s biblijskim i ribarskim temama u lokalnom ozračju. U crkvi se nalaze kasno-barokni oltar Gospe od zdravlja, slika Sv. Spiridona, svijećnjak iz 1784. te votivni darovi. Slikovito ribarsko naselje nekad u jedinstvenom prirodnom okolišu, ugroženo je u novije doba gradnjom okolnih tvornica (od 1970. pod zaštitom).

LIT.: F. Bulić, Notizie storiche sul villaggio Vranjic vicino Salona, Bullettino ASD, 1913, 36. — F. Oreb, Prilog zaštiti kulturne baštine u Vranjicu, Kulturna baština, 1976, 5–6. — F. Oreb i B. Kirigin, Lučki objekt u Saloni. Primjer gradnje na stupovima, u knjizi: Materijali, tehnike i strukture predantičkog i antičkog graditeljstva na istočnom jadranskom prostoru, Zagreb 1980. — I. Babić, Prostor između Trogira i Splita, Trogir 1984. — D. Keckemet i I. Javorčić, Vranjic kroz vjekove, Split 1984. D. Kt.

VRAPČE, predio Z dijela Zagreba. Tu je nađeno pet grobova sa žarama u kamenom sanduku (←XIII. do ←XI. st.). U rim. kamenolomu nađen je Silvanov žrtvenik. — Župna crkva Sv. *Barbare* barokna je građevina (1700–04) sa zvonikom uz glavno pročelje te zidanom obrambenom ogradom. U crkvi je barokna oprema: pet oltara od kojih su tri rano-baroknoga tipa iz zagrebačke radionice I. Komersteina, s ukrasom akantova lišća, otprilike iz 1703 (gl. oltar s grbom I. Znike), kip Sv. *Barbare*, kandelabrovi (1771), piksida (1633), lijepe kamene škropionice. Na tornju je stari sat.

LIT.: J. Barle, Zagrebački arciđakonati do g. 1642, Zagreb 1903, str. 84–85. — J. Klemenc, Archäologische Karte, Blatt Zagreb, Beograd 1938, str. 93–96. — I. Degmedžić, Sadržaj antihkih kamenih spomenika nađenih u Zagrebu i okolici, Iz starog i novog Zagreba, I, Zagreb 1957, str. 104. — K. Vinski-Gasparini, Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj, Zadar 1973. — Lj. Gašparović, O aktivnosti Ivana Komersteina u Hrvatskoj, Peristil, 1975–76, 18–19. — Horvat–Matejčić–Priatelj, Barok. A. Ht.

VRATAR, grad (danas *Gradina*) kraj Ploča, iznad klanca kojim je prolazio put iz Vrgorca za Metković. Spominje se prvi put 1434. kao posjed Radivojevića; poslije je u rukama hercega Stjepana i njegova sina Vladislava. Sasvim je razrušen.

VRATNIK, prijevoj i planinsko naselje nad Senjom. I od naselja na brdu Goljak ostaci su naselja Japoda (Monetia?). U polju, oko crkve Sv. Mihovila (iz XVIII. st.) bila je rim. postaja; tu se nalazio i mitrej. S Vratnika potječe jedna rim. ara. Uz cestu u zaseoku Majorija nalazi se klasiistička česma (1837) s trojezičnim natpisom. Poviše nje je mauzolej M. Ožegovića Barlaševačkoga (1839), kružna tlocrta, a iza njega u špilji u obliku sarkofaga izveden nadgrobni spomenik graditelju velebitskih cesta K. Knežiću (1848).

LIT.: S. Szavits-Nossan, Stoppedesetogodišnjica rođenja Josipa Kajetana Knežića, Tehnički list, 1936, 19–20, str. 308–310. — K. Patsch, Lika u rimsko doba, Gospić 1989 (prijevod izvornika). R.

VRBANIĆ, Vido, arhitekt i urbanist (Karlovac, 5. XII. 1910). Diplomirao arhitekturu na Tehničkome fakultetu u Zagrebu 1935. Radio kod S. Kliske (izgradnja bolnice Rebrow u Zagrebu). God. 1938–47. bio je profesor na Srednjoj tehničkoj školi u Zagrebu. Radio u Beogradu (1948–54) i Leskovcu (1954–59), a 1960–71. djeluje u Zagrebu. Projektirao je upravne, školske i stambene zgrade u Zagrebu, Splitu, Beogradu i Leskovcu. Radio na generalnom urbanističkom planu Beograda i Novoga Beograda te izveo Univerzitetski grad (1948) i stambeni blok u Novom Beogradu (1949); radio na urbanističkim studijama Donjega grada u Zagrebu (općina Centar, podsljemenska zona izgradnje, kolodvorski kompleks, južni Zagreb). Sudjelovao na više natječaja prije II. svj. r.: Obrtna i zanatska škola u Zagrebu (1935, s N. Despotom), Banovinska palača u Splitu (I. nagrada 1936–37, s V. Turinom), Uprava državnoga monopola (II. nagrada), palača »Albanija« (1938) i Ministarstvo građevina (1938) u Beogradu. T. Pl.

VRBANJ, selo na otoku Hvaru. Ostaci ladanjske vile i fragmenti natpisa na lok. Carevac, zidovi i arhit. ukrasni dijelovi na Podhumu, grobovi na Zahumu u Vrbanskom polju te dva tjeska za ulje dokaz su života u rim. doba. — Pod današnjim se imenom selo spominje u dokumentima od

1331. Župna crkva Sv. Duha sagrađena je u XVIII. st.; u njoj se čuvaju barokne slike i srebrni liturgijski predmeti. Na brdu Humu iznad mjesta stoje ruševine srednjovj. crkvice Sv. Vida (XII. st.?).

LIT.: D. Berić, N. Duboković, Nadalini i M. Nikolanci, Popis spomenika otoka Hvara, Split 1958. — N. Bezić-Božanić, Doprinos poznavanju stanovništva Vrbanja od XV. do XVIII. stoljeća, Hvarski zbornik, 1976. N. B. B.

VRBNIČKI MISALI, dva glagoljska iluminirana rukopisa pisana u XV. st., vjerojatno po narudžbi župne crkve u Vrbniku na Krku (sada u župnome arhivu). *Misal I* pisao je 1456. senjski arhidakon Tomas. Pretpostavlja se da je iluminacija rad nekolicine umjetnika, a dio je vjerojatno izradio sam skriptor; na likovima starozavjetnih proroka (na liku proroka Jeremije inicijali TM) vidljiv je utjecaj venec. iluminacije. Inicijali u više boja oblikovani su prepletima, viticama i lišćem; primitivnije su izrađeni simboli evanđelista; velike minijature Raspeća i Oplakivanja rađene su po gotičkim predlošcima. — *Misal II* pisan je 1462; uz mnoge manje inicijale ističu se veći, slikani temperom i zlatom, koji sadrže figuralne minijature i cvjetne ukrase. To je rad vrsnoga renesansnog minijaturista koji se služio mlet. i ferrarskim predlošcima.

LIT.: J. Vajs, Hlaholské kodexy ve Vrbniku na ostrově Krku, Časopis musea království českého (Prag), 1908, 82. — V. Štefanić, Glagoljski rukopisi otoka Krka, Zagreb 1960. — Minijatura u Jugoslaviji (katalog), Zagreb 1964. — A. Badurina, Iluminirani rukopisi u Hrvatskoj, Zagreb 1995. R.

VRBNIK, gradić s lukom na SJ obali otoka Krka. Razvio se na mjestu prapov. naselja koje je iskoristilo prirodno zaštićen položaj na strmome brdu (49 m) tik nad morem.

Prvi se put spominje 1100, a 1388. dobiva statut pisan glagoljicom. To tipično frankopansko naselje po svojem je tlocrtu slično ostalima koja su podizali krčki knezovi u Hrvatskom primorju; i u svojem današnjem obrisu gradić je zadržao značajke srednjovj. naselja, nad kojim se izdiže župna crkva Sv. Marije, građena u XV. i XVI. st., poslije više puta pregrađivana. Njezin je renesansni zvonik podignut 1527. Osim baroknoga namještaja, oltara i crkv. posuda osobito se ističe renesansni oltar Marije Ružarice, navodno dar kneza Ivana Frankopana. U kapeli Marijine nadarbine nalazi se poliptih Sv. Ane, domaći rad iz XV. st. Na gl. oltaru je djelo Kotoranina Marina Cvitkovića »Posljednja večera« iz 1599. U Zadružnom je domu smještena glasovita knjižnica Vrbničanina Dinka Vitezića s više od 15 000 svezaka. Najskupocijeniji su među njima nedvojbeno glag. rukopisi iz XIV–XV. st. (najpoznatiji je prvi iluminirani vrbnički misal iz XV. st.) te nekoliko inkunabula. U sklopu knjižnice je i triptih »Bl. Dj. Marija sa svecima« iz XVI. st. Ispred crkve je glavni trg s ložom, »poteštarijom« i Kneževim dvorom; kraj samih vrata kojima se ulazilo u grad bila je bratimska kuća Sv. Ivana; na njezinu se pročelju nalazila velika zidna slika Sv. Krištofora (u Hrvatskoj rijedak primjerak, a na kvarnerskim otocima jedini poznati primjer toga ikonografskoga tipa). Gradić dominira Vrbničkim poljem, na čijem S rubu stoje ruševine tvrđave Gradac, koju tradicija povezuje uz Frankopane; prema tradiciji matični grad obitelji, uz koji je predajom vezana i tkalačka djelatnost (po svoj prilici tapiserije). Na mjesnom je groblju gotička crkva Sv. Ivana iz XV. st., a u uvali Sv. Juraj vide se ruševine crkvice s tragovima romaničkih zidnih slika.

LIT.: V. Klaić, Krčki knezovi Frankopani, Zagreb 1901. — A. Schneider, Popisivanje, 1934, 46. — G. Szabo, Otok Krk, Hrvatski planinar, 1935, 5. — I. Gršković i V. Štefanić, »Nike uspomene starinske« Josipa Antuna Patrisa (1787–1868), ZNŽO, 1953, 37. — A. Horvat, Spomenici u Hrvatskoj, Zagreb 1956. — V. Štefanić, Glagoljski rukopisi otoka Krka, Djela JAZU, 1960, 51. — B. Fučić, Vrbnički »Keštofor«, Bulletin JAZU, 1962, 1 i 2. — Isti, Glagoljski natpisi, Zagreb 1982. A. De.

VRBOSKA, naselje na otoku Hvaru. Osnovali su ga u XV. st. stanovnici Vrbanja. Mjesto se dijeli na I dio — *Pjace* i na Z — *Padvu*. Uz izrazito primorsku seosku arhitekturu ima nekoliko građanskih kuća iz doba gotike, renesanse i baroka. Usred naselja je oko 1580. sagrađena crkva Sv. Marije u obliku tvrđave, jedan od rijetkih spomenika takve vrste u Dalmaciji. Pod je u crkvi pokriven nadgrobni pločama koje ukrašuju grbovi i natpisi. Slike iz crkve (A. Sicuri, »Rođenje Marijino«, 1627; G. Alabardi, »Isus s križa« i »Uskrnuće«; K. Zane, »Sv. Katarina, Dominik i Juraj«, 1650; S. Celesti, »Gospa od Karmena«, 1659; M. Rašica, »Gospa od Karmena«, 1927) smještene su u crkvi Sv. Lovrijenca. — Župna crkva Sv. Lovrijenca građena je u XVI. st.; svoj današnji oblik dobila je u baroku. Na gl. oltaru nalazi se poliptih mlet. slikara Paola Veronesea slikan između 1571–79,

a na desnome bočnom oltaru je slika »Gospa od ružarija«, djelo Leandra Bassana. U crkvi se čuvaju i tri slike C. Medovića. — S ist. je strane naselja crkva Sv. Petra iz 1469; kip sveca s pročelja, rad renesansnoga majstora iz kruga Nikole Firentinca, prenesen je u župnu crkvu.

LIT.: D. Berić, N. Duboković, Nadalini i M. Nikolanci, Popis spomenika otoka Hvara, Split 1958. — G. Gamulin, Poliptih Paola Veronesa u Vrboskoj, u knjizi: Stari majstori u Jugoslaviji, I, Zagreb 1961. — N. Duboković, Crkva-tvrđava u Vrboskoj, Prilozi—Dalmacija, 1963. — V. Gvozdanović, Prilog radionici Nikole Firentinca i Andrije Alešija, Peristil, 1967–68, 10–11. — S. Sekulić-Gvozdanović, Crkve-tvrđave u Hrvatskoj, Zagreb 1994. N. B. B.

VRBOVEC, gradić JZ od Križevaca. Na posjedu Zrinskih (tu je 1612. rođen P. Zrinski) i poslije Patačića stajao je kaštel, od kojega danas postoji samo valjkasta kula. Župna crkva Sv. Vida barokizirana je starija građevina sa zvonikom uz svetište i trijemom uz gl. pročelje. U crkvi su barokni oltari, veliko drveno raspelo, kalež iz 1722, pacifikal iz 1725, pokaznica, relikvijar. Zvona su lijevali Schifrer (Zagreb 1803) i A. Papst (Varaždin 1846). Među stilskim katnicama u mjestu ističe se župni dvor (1818). Na groblju je barokna kapela Sv. Triju kraljeva (jednobrodna s bočnim konhami) i mauzolej obitelji De Piennes od švedskoga granita, djelo H. Ehrlicha i V. Kovačića (1912–17).

LIT.: G. Szabo, SG, str. 100–101. — E. Laszowski, Iz prošlosti Vrbovca, Zagreb 1921. — A. Schneider, Popisivanje, 1940, 52, str. 184–185. — K. Dočkal, Naša zvona i njihovi lijevaoci, Zagreb 1942. — J. Butorac, Vrbovec i okolica 1134–1934, Vrbovec 1984. A. Ht.

VRBOVEČKI RAKOVEC → RAKOVEC

VRDOLJAK, Jozo, slikar i kipar (Livno, 19. III. 1948). Diplomirao na Akademiji u Ljubljani (S. Tihec), gdje je završio poslijediplomski studij (D. Tršar). U mekoj modelaciji sumarno oblikuje fizionomije (ciklus *M. Krleža i Papa Ivan Pavao II*, 1990–96). Slika uglavnom biblijske teme, suptilnim nijansama boje u velikim ritmiziranim plohama (*Misionarska crkva u Filadelfiji*, 1989; *Priča o Tobiji*, 1993–95). — Samostalno izlagao u Splitu, Ljubljani, Livnu, Trogiru, Solinu i Zagrebu.

LIT.: I. Babić, J. Vrdoljak (katalog), Split 1991. — V. Rismondo, st., J. Vrdoljak (katalog), Split 199. — K. Prijatelj, J. Vrdoljak (katalog), Split 1996. — V. Rismondo, ml., J. Vrdoljak (katalog), Zagreb 1996. K. Ma.

VREBAC, selo JI od Gospića. Arheol. nalazi potječu iz bronzanoga, željeznog i ant. doba (*Ancus?*). Na gradini Stražbenici je utvrda s tragovima naselja te mnoštvom keramičkih nalaza i bronzanih predmeta (naočalaste fibule, tordirane ogrlice). U podnožju građine su dva velika tumula s kamenim grobnim konstrukcijama iz kasnoga bronzanog i željeznog doba; nađeni mnogobrojni predmeti (uglavnom bronzani nakit i

J. VRDOLJAK, Miroslav Krleža

